

"ניחא ליה לאיניש דתיעבד מצוה בממוניה"

עבודה משותפת של בחורים משיעור א' בהזדרכת הרב שרלון.

הקדמה

א. סוגית הגמרא פסחים דף ד':

מהגמרא בפסחים ניתן להעלות כמה עקרונות יסוד בדין "ניחא ליה" אלא שהם תלויים בהסבר הראשונים.

הגמרא מציגה בעיה לגבי אדם ששכר בית מחברו, כאשר הבית בחזקת בדוק, ונמצא שהבית לא היה בדוק. האם יכול השוכר לטעון: "אני שכרתי בית בדוק וקיבלתי בית שאינו בדוק ולכן המקח בטל".

מסקנת הגמרא - אפילו במקום שנוהגים כל בני העיר לשכור בדוק - כלומר יש הפסד כספי - המקח קיים בגלל הכלל של ניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה.

בהסבר מסקנת הגמרא ישנם שני פירושים בראשונים (עיין לדוגמא בר"ן ד"ה "המשכיר"):

1. המקח קיים אבל המשכיר צריך להחזיר לשוכר את דמי הבדיקה.
  2. המקח קיים והמשכיר לא צריך להחזיר את דמי הבדיקה.
- בסיס המחלוקת בין שתי השיטות הוא האם הכלל של "ניחא ליה" כולל הפסד ממון לצמיתות, או שההפסד הממוני הוא רק לזמן מוגבל.

מהגמרא נראה שאפילו כאשר אדם עומד וצווח שלא ניחא לו אין שומעין לו, שהרי השוכר צווח שלא ניחא לו, ובכל זאת המקח קיים, בגלל הכלל של ניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה. מגמרות אחרות יש לכאורה סתירות לענין זה. נציין רק את המרכזיות:

א. הגמרא בסוכה ל. אומרת שאוונכרי אינם יכולים לצאת ידי חובת נטילת ארבעת המינים בממונו של בגזל, ולא משתמשים בכלל ניחא ליה לאיניש.

ב. הגמרא בבבא מציעא כט: אוסרת להשתמש בספרים של אדם אחר אפילו בספר תורה שמקיים בו מצוה. גמרא זו עומדת בסתירה לגמרתנו, שהרי גם כאן שייך לומר שניחא ליה לאדם למיעבד מצווה בספר תורה.

ב. עבודה משותפת זו מתמודדת עם שאלת הפסיקה המעשית במסגרת הסוגיות. המיוחד שבה, שכל מקורותיה הם מספרות השו"ת ולא מספרי הראשונים והפוסקים המקובלים. המטרות שעמדו בפנינו הן שתיים:

1. לימוד הפסק בענין ניחא ליה, ומשמעותו המעשית בשאלות "מהשטח".
2. פיתוח היכולת לסכם תשובות ועקרונותיהן בדרך קצרה וממצה. שיטת הצגת הדברים תהיה כדלהלן: נביא בתחילה סיכום של חלק גדול מהתשובות העוסקות בנושא תוך הדגשת השימוש בסוגית פסחים, לאחר מכן נעמוד על הוצאת הכללים הנובעים מכלל השו"תים לגבי דין "ניחא ליה" - מתי שייך לאומרו ומתי לא.

- ג. צריך להדגיש שהמושג "ניחא ליה" מתפרש לשני פנים בהתאם לשתי הגרסאות.
- א. ניחא ליה לאיניש דתיעבד מצוה בממוניה - היתר שימוש בממון של אדם כדי לקיים מצוה גם שלא בהסכמתו.
- ב. ניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה - נוח לאדם עצמו הוציא ממונו אם ע"י כך יקיים מצוה, ולכן אל לאחר לעשות את המצוה.
- ד. אזהרה - אין לפסוק הלכות משו"תים אלו, משום שלא הובאו כל צדדי הספק והשאלות, אלא רק הדברים הקשורים לדין "ניחא ליה". יתכן שהתשובה הסופית הושפעה משקולים נוספים - שאינם קשורים לסוגיתנו.

התשובות

1. שו"ת מהרי"ל, סימן קצ"ח:
- שאלה: מת אביו או שאר מת, ויש עליו בגד שחס לקורעו, האם מותר להחליף לבגד אחר, ולקרוע?
- תשובה: מותר.
- נימוקים: מקרה זה דומה למקרה במו"ק דף כו: "האומר לחברו השאינני חלוקך ואלך ואבקר את אבא שהוא חולה, והלך ומצאו שמת, קורע ומאחו, וכשיבא לביתו מחזיר לו חלוקו ונותן לו דמי קרעו, ואם לא הודיעו - הרי זה לא יגע בו".
- ברישא, כיוון שהשאלו לבקר בו, הוה כנוטל רשות ממנו, ולכן מותר לקרוע - ומחוייב לשלם את דמי קרעו. אולם בסיפא, כיוון שלא קיבל רשות ממנו, אם קורע את הבגד חייב לשלם את כל דמי הבגד. הגמרא אומרת שלא יגע בבגד, כי מדברת במציאות שחס על תשלום זה.
- ולא מסתברא לומר שלא יגע בבגד, מפני שנחשב לגזלן, כי הרי בעל הבגד לא מפסיד כלום אם משלם את כל דמי הבגד. וזה בדיוק כמו הטליתות שמוציאין מקופלים, וחוזרים ומקפלים אותם לאחר השימוש - כיוון דניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה.
- לענייננו: מותר לעשות מצוה בממונו של חבר, כאשר אין לו שום הפסד בדבר - כגון לקיחת טלית מקופלת והחזרתה לאותו המצב. יתרה מזאת, מותר ג"כ לעשות מצוה בממון חבר, כאשר יש לו הפסד בדבר בתנאי שאני מתכוון להחזיר לו את הפסדו.

2. שו"ת תרומת הדשן, סימן ק':

- שאלה: הרוצה לילך בדרך בחוה"מ, ובא לביה"כנ לברך על הלולב, ולא מצא אתרוג ולולב של ציבור, אלא רק של חברו, האם יכול ליטלם, או לא?

תשובה: מותר.

- נימוקים: כיוון שבשאר הימים חוץ מהיום הראשון, ניתן לצאת בשאול, ולמרות ששואל שלא מדעת נקרא גזלן, ואינו יוצא בלולב גזול, כאן אינו נחשב גזלן כיוון דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה.
- כעין זה נהגו להתעטף בטלית של חברו אפילו שלא מדעתו, בתנאי

שאם מצאה מקופלת, יחזור ויקפלנה, אחרת לא ניחא לבעל הטלית. ז"א, כל היכא שלא מחסיר מממון חברו כלום בהשתמשו בו, החבר ודאי לא מקפיד, ומותר להשתמש.

לענייננו: מותר להשתמש בממון חבר לדבר מצוה, כאשר:

א. אינו מחסיר דבר מממון חברו (מקור: טלית).

ב. ההיתר להשתמש הוא רק כשמדובר בשימוש מוגבל (מקור: אסור ללמוד מספרי חברו, כיוון שמטשטשים ומתקלקלים כשלומדים בהם. ואפילו ללמוד בהם מעט אסור - כיוון שאין שיעור לתלמוד).

תשובה דומה בחלק ב', סימן קנ"ט.

3. שו"ת בנימין זאב, ח"א סימן קצ"ט:

שאלה: הבא לביה"כנ ומצא תפילין של חברו והניחן וקרא ק"ש, האם יוצא בהם ידי חובה או לא?

תשובה: יוצא בהם ידי חובה.

נימוקים: כיוון דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה. מה שאין כן בספרים, שאסור לקחתם בלא רשות, כיוון שמקלקל ומטשטש אותם, ולכן לא נוח לחבר.

לענייננו: מותר להשתמש בממון חבר לדבר מצוה, כאשר אין השימוש מחסיר מממונו דבר.

4. שו"ת הלכות קטנות:

סימן ס"ה: מי שהיו בידו מעות של חברו, האם מותר לו לתת מהם לצדקה או לת"ח?

תשובה: מה שאומרים ניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה (פסחים ד:) היינו הוא בעצמו להוציא, אבל אין חברו רשאי לשלוח יד בממונו.

5. סימן ע"ט: התוקע בשופרו של חברו ונסדק בתקיעה, מה הדין? האם יצא יד"ח?

תשובה: כיון דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, כאשר לא שכיח שהחפץ יתקלקל רואים אותו כשואל ברשות, ולחפץ שנשבר יש גדר של "מתה מחמת מלאכה", ולכן יוצא ידי חובה.

לענייננו: מותר להשתמש בממון רק כאשר אינו מחסירו, ומ"מ אם הוחסר תוך כדי שימושו הרגיל הרי זה כ"מתה מחמת מלאכה".

6. שו"ת הרדב"ז :

סימן תק"כ: מי ששאל ספר מחברו האם מותר ללמוד בו דבר חדש או רק מה שלמד כבר?

תשובה: היום כבר מחלי העולם בזה דניחא להו ליעבד מצוה בגופיה ובממוניה, ועל דעת כך משאילים אנשים, ולא ראינו מי שמקפיד על זה ולכן מן הסתם לומד בו ואפילו דבר חדש. וכך

לענין אבידה, ניחא ליה לבעל האבידה שהמוצא ילמד בספר אפילו דבר חדש, כדי שישמור על האבידה בקריאה זו, וגם ניחא ליה לבעל האבדה דתיעבד מצוה בממוניה בדבר שאינו מפסיד.

7. סימן תש"ב: האם נכון המנהג שלוקחין לולב ואתרוג משל צבור, והשליח נותן לכל הקהל ואינו אומר להם "על מנת להחזיר" אלא סתם?

תשובה: כיון שאנשים מתנדבים לצורך זה אזי דעתם שיצאו במצוה בין אותם שנתנו בין אותם שלא נתנו, ועל דעתם שיהא של זה שיגיע הלולב לידו בלי שום תנאי, ואע"פ שלא פירשו כך בשעת הנדבה, סתמא כפירשו, דניחא ליה דלעביד מצוה בממוניה. הבעיה העומדת בלולב היא הצורך ב"לכם". התשובה פוסקת שמותר להקנות את הלולב לכל אחד כיון שע"ד זה התנדבו. לענינו: גם אם לא אמרו בפירוש, ניתן להקנות על בסיס ניחא ליה לאיניש.

8. שו"ת חוות יאיר, סימן קס"ו:
שאלה: בגמרא בב"ק נ"ה: השוכר עדי שקר להעיד לחברו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, והגמרא אומרת: היינו חושבים "דברי הרב דברי התלמיד דברי מי שומעין"? ולכן פטור מדיני שמים - קמ"ל.

וקשה, הרי קיימא לן שאין שליח לדבר עבירה, כי "דברי הרב ודברי התלמיד מי שומעין"? ואם רואים שחייב בדיני שמים - משמע שיש שליח לדבר עבירה, כי לא אומרים "דברי הרב דברי התלמיד".

תשובה: הטעם שאין שליח לדבר עבירה - שהמשלח יאמר סברתי שלא ישמע לי, אבל לגבי שוכר עדי שקר הסברא הזאת לא קיימת כי שילם לו כסף, וא"כ ישמע לו ולכן חייב בדיני שמים. לכן יש לומר שהבטוי קמ"ל לא דחה את סברת "דברי הרב דברי התלמיד", והסברא פועלת במקומות אחרים. ה"קמ"ל" רק אמר שלגבי מקרה של שוכר עדי שקר לא אומרים את הסברא של "דברי הרב" (כי שילם כסף). הנקודה העקרונית בחלק זה של התשובה היא במשמעות הבטוי "קמ"ל" - יש הרבה מצבים שבהם לא נדחה העקרון אלא רק היישום. לענינו: החו"י מדגים עקרון זה בסוגית "ניחא ליה לאיניש":

בב"ב פ"ח רבנן סוברים שואל שלא מדעת גזלן הוי. ומקשה שם הנימוקי יוסף שקי"ל כרבנן, ולפי"ז אסור להניח תפילין של חברו ולהתעטף בטלית חברו שלא מדעתו, וא"כ קשה על רבותיו (ריטב"א) שכתבו שמותר, משום ניחא ליה לאיניש דתיעבד מצוה בממוניה. אומר הנמו"י שלא רק מכאן קשה, שהרי באלו מציאות (כט:) התירו להניח תפילין שמצא דוקא אם שם דמיהם, אבל אם לא שם אז אסור, ולא התירו משום ניחא ליה לאיניש. וגם לגבי ספר תורה אין השואל רשאי להשאיל, ועל שאלת הגמרא מה

החידוש - והלא כל חפץ אין השואל רשאי להשאל - ענתה הגמרא
סד"א ניחא ליה לאיניש ומותר ס"ת - קמ"ל, א"כ מכאן משמע
שאיך דין של ניחא ליה וכיצד התירו רבותיו?
אומר החוות יאיר שתמוה על הנימוקי יוסף, שהרי ממקומות רבים
בש"ס משמע שיש עקרון של "ניחא ליה", שהרי בפסחים לגבי
בדיקת חמץ אע"פ שהשוכר צווח שמדובר במקח טעות ויש בו חסרון
כיס, אמרינן ניחא ליה לאיניש, ומה שצווח זה מצד השכירות
ולא מצד שכר הבדיקה - רק תואנה הוא מבקש. כ"ש לגבי נטילת
טלית שדרך ארעי ליטלה ואין בה חסרון כיס, והרי לפי הנמו"י
הגמרא ב"אלו מציאות" דחתה את דין ניחא ליה?
אלא לפי העקרון שהסברנו, ש"קמ"ל" לא בהכרח מבטל את הדין
אלא אומר שבמקרה הספציפי הזה הדין לא נוהג, אזי מובן, וגם
אין קושיה על רבותיו. ה"קמ"ל" ב"אלו מציאות" לא דחה את
דין ניחא ליה והדין הזה נשאר לגבי דברים אחרים (בדיקת
חמץ). ה"קמ"ל" רק אמר שלגבי ס"ת לא אומרים ניחא ליה.
לעניננו: ניחא ליה לאיניש אומרים גם כאשר יש חסרון כיס
והאדם צווח.

9. סימן רל"ב:

שאלה: פלוני נדר לשלוח לראובן יין לקידוש, אולם ראובן חפץ
לקיים המצוה בממונו ולקנות יין לקידוש מכיסו, וביין
שהביא הנודר רוצה להשתמש למטרה אחרת. אבל אם יעשה כן
יש חשש של גזל, שהרי הנודר נתן לו יין על דעת שיעשה
בו קידוש בלבד?

תשובה: דבר שדרך להקפיד ודאי שיש קפידא. קניית יין לקידוש
דומה לסעודת פורים, שיש קפידא, שרוצה שהעני יקיים מצות
הסעודה בממון שנתן לו, דניחא ליה לאיניש דתיעבד מצוה
בממוניה ואין רצונו שיקח רצועה לסנדל בכסף זה. לכן, אם שלח
מעות או יין לקידוש, צריך לקדש על היין ההוא או לקנות עם
אותו הכסף יין לקידוש, ואפילו לקנות דגים - אסור.
לעניננו: אדם רוצה שיקימו מצוה בממונו, והדבר מחייב את
מקבל המתנה.

10. שו"ת חכם צבי, שאלה ל"ג:

הגדרה: ניחא ליה לאיניש דתיעבד מצוה בממוניה נאמר במקרה ש:
1. המצוה היא "מצוה עוברת".

2. ההפסד הממוני הוא הפסד ידוע.

שאלה: התוס' בשבת כותב, שאפוטרופוס יכול לעשר, אך מצינו
במסכת גיטין דף נ"ב:, שאפוטרופוס אינו רשאי לעשר,
וכן בפדיון שבויים - "אין פודין במחיר גבוה".

תשובה: יש לחלק בין שני סוגי מעשרות: האחד מעשר בהמה,
והשני מעשר דגן. כיוון שמעשר בהמה הוא מצוה עוברת, ויש לו
חיוב או למכור אותה בשעת הגורן או לעשר, רשאי האפוטרופוס
לעשר, כיוון דניחא ליה לאיניש דתיעבד מצוה בממוניה. אולם,

אם ההפסד הוא דבר שאין לו קצבה - אסור, כדאמרינן בפדיון שבויים. אבל במקום שאין המצוה עוברת, כגון במעשר דגן שיכול לשומרו עד שהקטנים יגדלו ואז הם עצמם יעשרו, אין לאפוטרופוס זכות לעשר, כמו שכתוב במס' גיטיין.
לעניננו: דין "ניחא ליה לאיניש" הוא בשני תנאים: המצוה היא מצוה עוברת, וסכום ההפסד ידוע.

11. שו"ת שואל ומשיב מהדורה א', ח"א סימן ח':
שאלה: האם מברכים על דבר הגזול ועל דבר איסור?
תשובה: חייב לברך.

לעניננו: התשובה עוסקת באריכות בנושא "מצוה הבאה בעבירה", ודין "עובר לעשייתן". אנו נעסוק רק בחלק הקשור ל"ניחא". ולכן - כאשר יש אפשרות שיחזיר הגזלן לנגזל, ודאי שלא אומרים "ניחא ליה". אבל כאשר אין אפשרות שיחזיר הגזלן אומרים "ניחא ליה", שודאי יסכים הנגזל שיקיים ישראל מצוה בממונו.

המקור למצב של "יכול להחזיר" נמצא בסוגית אוונכרי (סוכה ל'.). הגמרא אומרת, שכאשר סוחרים באים לקנות הדסים, שיחתוך הגוי את ההדסים ולא הם, כי יתכן שזוהי קרקע גזולה מישראל, ואם הסוחרים היהודים יחתכו את ההדסים, יעברו בגזל. נשאלת השאלה, מדוע לא נאמר "ניחא ליה", שהרי הנגזל ודאי מסכים שהאוונכרי יגזזו את ההדסים לצורך קיום המצוה? לכן צריך להסביר שודאי לא לכן הכוונה, שהרי אם זו הכוונה לא יוצר מצב של דבר מצוה גזול.

המצב של "אינו יכול להחזיר" מתייחס למקרה של אדם שגזל מצה ואכלה. במקרה זה ניתן להשתמש בכלל "ניחא ליה".
לעניננו: דין "ניחא ליה לאיניש" הוא אפי' בהפסד ממוך, אך בתנאי שלא שייכת בו החזרה.

12. סימן קמ"ג:

שאלה: בכרי רוצה למכור טלית לישראל לאחר המלחמה, ואין שום דרך לברר אם הנכרי גזלה או מכרה. האם מותר לברך עליה?
תשובה: ודאי שחייב לברך.

הנימוק: הש"ך סובר שגניבת עכו"ם אינה נחשבת יאוש בעלים. אולם בעל השו"ת טוען שבמקרה הנ"ל ודאי יש יאוש בעלים, כיוון שישנן גייסות רבות בכל המדינה, ואין הבעלים יודע לאן ילכו החיילים, ולמי ימכרו את טליתו. ראיה: סוגית "אוונכרי" (סוכה, דף ל'.). מדובר במציאות של יאוש בעלים ושינוי רשות (אין נפק"מ בין שינוי שם לשינוי רשות), ולכן יוצא הישראל ידי חובת המצוה, מפני שהגיע לידינו לאחר יאוש הבעלים. וכן מצינו בשו"ד שגזל טלה-ונהפך לאיל, או שגזל עגל-ונהפך לשיר, שמציאות זו נחשבת שינוי מעשה.

לכן במקרה של טלית, אין חשש גזל, וחייב לברך על הטלית.
הערה: יתכן שיהיה חיוב לישראל, לקנות טלית ותפילין במקרה

הנ"ל, שמא יזלזל בהם הנכרי.
לענייננו: כאשר סביר להניח, שהנגזל מעדיף שממונו ימצא אצל ישראל, ולא אצל גוי, ניתן לומר ג"כ, שניחא לו שהישראל יעשה מצוה באותו ממון.

13. שו"ת חתם סופר חלק א', סי' ב':

הגדרה: ניחא ליה לאיניש דתיעבד מצוה בממוניה - אפילו בהפסד ממונו, נאמר במקרה ש:

1. החפץ שעושים בו את המצוה אינו דבר ה"עשוי למצוה".

2. אין ידוע במפורש שהאדם מתנגד לעשיית מצוה בממונו.

המקור לדברי החת"ס:

שאלה: הר"ן טוען, שדין "ניחא ליה לאיניש" מדבר גם במציאות של הפסד ממון. החת"ס מקשה עליו, שהרי למדנו שאין אומרים דין "ניחא ליה" בטלית, כיוון שיש אפשרות שתינזק הטלית, ובכך יפסיד בעל הטלית ממונו. (דין טלית נלמד מדין ס"ת ותפילין, המוזכר בב"ב פ"ח).

תשובה: תירץ החת"ס בשם ספר "אסיפת זקנים", שיש לחלק בין המקרה של טלית, לבין המקרה של "אוונכרי" (אליו התייחס הר"ן): טלית היא דבר ה"עשוי למצוה", והבעלים עצמם משתמשים בו למצוה, ואם המשתמש בטלית יכלה את ממונו של בעל הטלית, יצא שכרו בהפסדו, ולכן לא אומרים "ניחא ליה". הסברא בדין זה ברורה: מאי חזית שאתה תעשה בו מצוה טפי מבעל הבית?!

אולם במקרה של "אוונכרי", יכול הסוחר לעשות המצוה, אפילו אם גורם בכך נזק כספי למשכיר, וזאת משום דניחא ליה לאיניש דתיעבד מצוה בממונו, כאשר אין מדובר בחפץ "העשוי למצוה".

לענייננו: דיון זה הסביר לנו את תנאי 1 שהזכרנו לעיל, בהשתמשות בדין "ניחא ליה".

תנאי 2 המוזכר לעיל, עולה מסברה פשוטה. כיוון שדין "ניחא ליה" הוא השערה שנוח לאדם שתעשה מצוה בממונו, אם ידוע שאדם זה מתנגד שמצוה תעשה בממונו ללא רשות, א"א לומר את דין "ניחא ליה", ואסור להשתמש בממונו.

14. שו"ת חת"ס סופר, חלק ב' (יו"ד) סי' רנ"ג:

שאלה: האם מברכים על טבילת גר קטן שגוייר ע"י אמו, והרי יתכן שימחה כשיגדל, ויתברר למפרע שהברכה היתה לבטלה?

תשובה: מברכים על הטבילה.

הערה: החת"ס דן בענין זה מכיוונים שונים. אנו נביא את הראיה הקשורה לסוגיתנו בלבד.

טיעון: כאשר מקבל אדם זכות לידי, אנו יוצאים מידי הנחה, שירצה להחזיק בה. וכן אם קבלה לרגע אחד, אין יכול להתחרט עליה.

הוכחה: הגמרא במסכת פסחים דף ד: , מביאה מקרה של אדם, ששכר בית מחברו, בחזקת בדוק. אחר זמן בא למשכיר, וביקש לבטל השכירות כיון שמצא שהבית אינו בדוק. אומרת הגמ', שאין

השוכר יכול לחזור בו ולבטל את המקח כיון שהסיבה האמיתית שבגללה הוא רוצה לבטל את המקח היא שמצא בית אחר שהוא מעדיף להתגורר בו וטענת היות הבית לא בדוק היא רק תרוץ. ברגע שנחתם ההסכם והשוכר הסכים לשכור את הבית, אין הוא יכול לחזור בו ולבטל את ההסכם.

15. שם תשובה רצ"ה:

שאלה: האם אפשר לפדות בכור יתום כאשר הגיע הזמן לפדותו ואם כן מהו מקור הכסף?

תשובה: אפשר לפדותו בממון עצמו, ונחשב כספק פדוי, וכשיגדל יפדה את עצמו.

הנימוק: הכלל של "ניחא ליה", כלומר נוח לו ליתום לעשות מצוה בעצמו ובממונו ולא בממון אדם אחר. כיון שפדיון הבן הוא מצוה מיוחדת המוטלת על הבן נוח לו שמצוה זו תיעשה בממונו ולא נוח לו שתעשה בממון אחר. עצם הפדיון נוח לו, למרות שלא הוא מבצע את הפדיון, בפועל כיון שלא הפסיד כלום מהמצוה, והיא נעשתה בממונו ובשליחותו, ולכן מותר לפדות מכספו.

לענייננו: כאשר המצוה מוטלת על כל אדם לעשותה כגון: סקילת שור, כסוי דם וכו' אומרים "ניחא ליה", ואדם אחר יכול לעשות זאת במקום החייב. אבל כאשר המצוה מוטלת על האדם באופן מיוחד אומרים שנוח לו לעשות את המצוה בגופו ובממונו (פדיון הבן, מילה), ואסור לאדם אחר לעשות מצוה בממונו אלא רק בממון המתחייב.

16. שו"ת עין יצחק חלק א', אה"ע:

שאלה: בחור קידש בתולה בפני עדים בטבעת שהיתה של אם הבתולה, שלקחה אותה מבעלה ללא הסכמתו. האם נתנה את הטבעת לבתה להתקשט בה, ואח"כ בקש הבחור את הטבעת. הבתולה נתנה לבחור את הטבעת והוא החזיק בה כשעה ומיד אח"כ קידש את הבתולה באותה טבעת. האם מקודשת או לא?

תשובה: אינה מקודשת.

נימוקים:

א. הטבעת נחשבת כגזולה (חו"מ סי' ס"ב) ודינו כמקדש בגזל.
ב. אין לבת זכות לתת את הטבעת לבחור (חו"מ סימן צ"ז, סעיף כ"ו).

ג. הבחור קיבל את הטבעת בתורת שואל ולכן לא יכול לקדש בה יחו"מ כ"ו סי' ד').

ד. השו"ע פסק שקידושין בלא שידוכין אינם נקראים קידושי מצוה, ולכן אי אפשר להפעיל כאן את הכלל "ניחא ליה לאיניש".

לענייננו: הכלל "ניחא ליה לאיניש" נאמר רק בדבר שהוא כולו מצוה ולא בדבר שיש בו מרכיב של עבירה.

17. שו"ת ר' עזריאל או"ח, סי' קי"ט:

שאלה: מדוע אמר רב הונא (סוכה ל'). לאוונכרי, להניח לעכו"ם לגזוז את ההדסים, ובכך להמנע מגזל, הרי אם האוונכרי לא יגזזו את ההדסים יגזזו אותם העכו"ם, והבעלים ודאי מעדיפים שהאוונכרי יגזזו משום דניחא ליה לאיניש דלתיעבד מצוה בממוניה.

תשובה: המג"א (שו"ע או"ח, סי' ס"ד ס"ק ז') כותב, שהכלל של "ניחא ליה לאיניש" נוהג דוקא באקראי. כגון: מותר לאדם להכנס לביהכ"נ ולהתעטף בטלית חבירו, אם עושה זאת באקראי, ולא באופן קבוע. כיוון שבסוגית "אוונכרי" מדובר במקרה קבוע, אין משתמשים בכלל "ניחא ליה".

לכאורה יש סתירה בין שו"ע או"ח, סימן תרמ"א סעיף ה', שכתב שמותר ליטול לולב של חבר בגלל הכלל "ניחא ליה", לבין שו"ע אה"ע, סי' כ"ח סעיף י"ז, שכתב שלא משתמשים בכלל זה לגבי קידושין. אלא יש לתרץ, שרק כאשר השימוש הוא לשם מצוה, כגון בלבישת טלית ובנטילת לולב, אומרים שמסתמא הקנה הבעלים את החפץ לעושה המצוה. אבל במקרה שהשימוש הוא לאו דוקא לשם מצוה, כגון טבעת קידושין (שהשימוש בה הוא גם לנוי) אין משתמשים בכלל "ניחא ליה".

לעניננו: שני עקרונות הלכתיים למדנו מתשובה זו:

1. הכלל "ניחא ליה לאיניש דלתיעבד מצוה בממוניה" נוהג רק כאשר מדובר במקרה אקראי.
2. הכלל "ניחא ליה לאיניש דלתיעבד מצוה בממוניה" נוהג רק כשהשימוש הוא לשם מצוה בלבד.

18. שו"ת מהרש"ם, חלק א' סי' כ"ט:

שאלה: אדם קידש אשה בטבעת שאולה, שניתנה לו ב"מתנה על מנת להחזיר", ע"י אשה נשואה, שלקחה הטבעת ללא ידיעת בעלה, וכבר בא עליה, האם צריך לחזור ולקדש שנית?

מבוא: שאלה זו קשורה לנושאים הלכתיים רבים. הנקודה החשובה לעניננו היא השאלה, האם ניתן להניח, שמשאיל הטבעת מסכים לקידושין מדין "ניחא ליה".

תשובה: יש בזה מחלוקת גדולה בין הראשונים והאחרונים. בעל השו"ת מכריע שאין צריך לחזור ולקדש. אולם הוא מוסיף שטוב לחזור ולקדשה בפני ב' עדים, ולומר שעושה זאת כדי לצאת מידי הספק, אך לא עושה זאת מצד הדין כלל.

ניתן ללמוד כמה עקרונות הלכתיים מתשובה זו:

1. הכלל "ניחא ליה" נוהג אפילו במקום שעומד וצווח, אם אין הפסד ממוין.

המקור: אנן קים לן דניחא ליה (יש להדגיש שבהמשך התשובה טוען המהרש"ם שאין לראות כאן את המשאיל כעומד וצווח).

2. כאשר הברכה על מצוה מסויימת, תלויה בבעלות "אין הכלל" ניחא ליה" מועיל.

המקור: המג"א פוסק (או"ח, סי' י"ד ס"ק ח'), שלא יברך אדם על טלית חבירו (ללא נטילת רשותו). לעומת זאת, לגבי מציאות

דומה בלולב, פוסק שכן יברך (או"ח, סי' תרנ"ח ס"ק ג').
מכאן מסיק המרש"ם שיש לחלק בין שני סוגים של מצוות:
א. מצוה כדי לברך עליה, אין צורך בבעלות על החפץ, כגון
לולב מיום שני של חג והלאה.

ב. מצוה שכדי לברך עליה צריך בעלות של המברך, כגון
טלית.

ג. הכלל "ניחא ליה" נאמר גם במצוות דרבנן.

מקור: הפסק לגבי לולב, שיכול ליטלו גם בשאר ימים למרות
שהמצוה אז רק מדרבנן.

19. שו"ת הר צבי, יו"ד סי' רמ"ב:

שאלה: לענין פדיון הבן: כאשר האב מת, או לא רוצה לפדות
(פורק עול), האם יש לפדות את הבן בזמנו ע"י אחר, או
לחכות שהבן יגדל ויפדה את עצמו.

תשובה: ש"ך: פודים את הבן ע"י אבי האב, או ע"י בי"ד.

ט"ז: להמתין עד שיגדל ויפדה את עצמו.

נימוקים: לדעת הש"ך: ניחא ליה לאיניש שתעשה מצוה לזכותו
בממון של אחר, ואין הוא מקפיד לעשות את המצוה בממונו שלו.
לדעת הט"ז: ניחא ליה לאיניש שתעשה מצוה לזכותו דוקא
בממונו, אבל לא בממון של אחר, כי הוא מפסיד חלק מהמצוה.

20. שו"ת הר צבי, או"ח סי' י"ג:

שאלה: הקובע מזוזה שלו בבית חברו:

א. האם יכול לברך?

ב. האם חברו יצא ידי חובת קביעת מזוזה?

תשובה: יכול לקבוע ולברך, וחברו (הדר בבית) יוצא ידי חובה.
נימוקים:

1. זכין לאדם שלא בפניו. הזכיה פה היא העובדה שלא יצטרך
חברו לטרוח.

2. לא שייך לומר, שהדר בבית נוח לו לקיים את המצוה בעצמו
דוקא, בגלל שדין "ניחא ליה" הוא דין לכתחילה ולא דין
דיעבד.

21. שו"ת אגרות משה ח"ב, או"ח סי' ק"ו:

הנידון: האם יכולה אשה ליטול לולב של אחר שלא מדעתו, מיום
שני של חג והלאה שהרי היא פטורה ממצות לולב.

התשובה: כיון שיש לה שכר על המצוה שייך לומר כאן דין ניחא
ליה ויכולה ליטול את הלולב. (פסק זה עומד בניגוד לדעת
פוסקים אחרים שכתבו שדין "ניחא ליה" נאמר רק ביחס לאדם
המחוייב במצוה).

לענינו: דין ניחא ליה שייך אף לאדם שאינו מחוייב במצוה
בתנאי שמקבל שכר על מצוה זו.

22. ציץ אליעזר, חלק י"ג סימן ט"ו:

שאלה: האם אפשר לצאת ידי חובת מצה במצה של חברו מצד ניחא ליה...?"

תשובה: לא.

נימוק: דין ניחא ליה שייך רק כאשר החפצא חוזר בעין לבעליו וכאשר אין קפידא מצד הבעלים (כמו בנתינת חפץ ב"מתנה ע"מ להחזיר"). במצה דין זה לא שייך (עיינן שו"ע או"ח, ס' י"ד סע' ד') כיון שיש חסרון כיס והמצה אינה חוזרת בעין.

23. שו"ת יביע אומר, חלק ה' סימן כ"ט (ב):

שאלה: האם ניתן להפריש תרומות ומעשרות במקום מטונף ?
תשובה: בדיעבד, בשעת הדחק, כשאינן באפשרותו לנקות את המקום המטונף, מותר לקיים את המצווה בלי ברכה.
לענייננו: בעל השו"ת מזכיר את שו"ת אבני נזר שקובע שלא אומרים את דין ניחא ליה בתרומה כיון שהיא רק תקוץ הכרי ובה רק כדי להתיר את המאכל לאותו אדם.
משמע: בדין "ניחא ליה" משתמשים אך ורק במקום שעיקר עשיית המצוה היא לשם מצוה גרידא. אולם, במקום שעיקר עשיית המצוה היא להתיר דבר מסויים אין אומרים את דין "ניחא ליה".

24. ח"ב סי' ז' יביע אומר ח"ב:

שאלה: האם ניתן ללמוד בעומק העיון בספרי גמרא ופוסקים ששאל מחבירו ?

תשובה: (רובה של התשובה עוסקת בדעתו של המשאל - האם על דעת כך השאלו ורק חלק קטן מהתשובה מתייחס לנושא שלנו):
אין אומרים דין "ניחא ליה" בשאלת ספרים. התשובה מתבססת על פסקים שונים בראשונים: הנמוקי יוסף כתב שבמקום שנהגו להניח תפילין בבהכ"נ מותר להתעטף בו ולהחזירו ואין כאן שאילה שלא מדעת כיון שלא מכליא קרנא, לכן אמרינן דין ניחא ליה מה שאין כן בספרים שיש חשש שיקרעו עקב השימוש הרב. המקורות האחרים שנקטו את אותו כיוון הם הב"י וכן הריטב"א והשטמ"ק והמרדכי.

לענייננו: אין דין ניחא ליה קיים כאשר זה מכליא קרנא, ולכן בנדון דידן הפסק צריך להיות מורכב מנקודות מוצא אחרות.

סיכום

נסכם את הנקודות העקריות העולות בדיון בפוסקים:
א. שאלת המפתח היא האם אומרים את דין "ניחא ליה" גם במקום שיש הפסד. חלק מהפוסקים נקטו, לאור הגמרא בפסחים, שאומרים גם כשיש הפסד וחלק נקטו, לאור הדין בספרים, שלא אומרים. וחלק נקטו שיטת ביניים שמותר כשיש הפסד אם יחזיר לו אח"כ.

ב. ישנן כמה הגבלות לדין ניחא ליה:

1. היתר הוא רק לשמוש מוגבל ורק לזמן מוגבל.

2. ההפסד הממוני ידוע מראש.
3. ההיתר להשתמש בדבר גזול הוא רק כאשר אין אפשרות להחזיר את הגזילה לבעלים.
4. החפץ אינו דבר העשוי למצוה שהבעלים עצמם רוצים לקיים בו את המצוה.
5. הדין נאמר רק במקום שהוא כולו מצוה ולא כשיש גם מימד של עבירה.
6. לא אומרים את הדין כשמדובר במצוות שהן רק לתקון ולא לשם יציאה י"ח.

ג. ישנן כמה הרחבות של דין ניחא ליה:

1. יש פוסקים שפסקו שגם כאשר הבעלים עומד וצווח שאינו מסכים לא שומעים לו במקרים מסוימים, אולם כאמור לעיל ענין זה נתון במחלוקת גדולה.
2. הכלל נאמר גם במצוות דרבנן.
3. יש שכתבו שאפילו אם הדבר אינו מצוה (כגון אשה בלולב) אלא רק מעשה שיש עליו שכר - אומרים את הדין.

ד. במקרים בהם האדם עצמו יכול לקיים את המצוה בעצמו אומרים דין ניחא ליה במשמעות הפוכה למקובל, כלומר: אסור למישהו לעשות מצוה בממון זה שכן הבעלים הם אלה שיעשו את המצוה.